οποίων ο συντηρούμενος σύζυγος δεν έχει ακόμη συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως, αποκλειστικά από τα εισοδήματα που πραγματοποιεί ο σύζυγος από επαγγελματική δραστηριότητα ή σε σχέση με τέτοια δραστηριότητα.

Μια τέτοια νομοθεσία η οποία έχει βεβαίως ως αποτέλεσμα ότι πολύ μεγαλύτερος αριθμός ανδρών απ' ό,τι γυναικών λαμβάνουν την προσαύξηση, αλλά ανταποκρίνεται σε θεμιτό σκοπό κοινωνικής πολιτικής, δηλαδή στην εξασφάλιση στους συζύγους, από τους οποίους ο ένας δεν έχει ακόμη συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως, εισοδήματος ίσου προς το κατώτατο κοινωνικό εισόδημα που θα έχουν, όταν αμφότεροι θα έχουν δικαίωμα συνταξιοδοτήσεως, συνεπάγεται προσαυξήσεις κατάλληλες και αναγκαίες για την επίτευξη του σκοπού αυτού, οπότε δικαιολογείται από λόγους άσχετους προς τη δυσμενή διάκριση λόγω φύλου.

ΕΚΘΕΣΗ ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ
στην υπόθεση C-226/91 *

I — Περιστατικά και διαδικασία

1. Η οδηγία 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160, στο εξής: οδηγία 79/7), εφαρμόζεται, κατά το άρθρο 2, επί του ενεργού πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων και των ανεξάρτητα εργαζομένων, των εργαζομένων των οποίων η δραστηριότης έχει διακοπεί λόγω ασθενείας, ατυχήματος ή μη ηθελημένης ανεργίας και επί των προσώπων που αναζητούν εργασία, καθώς και επί των συνταξιούχων και επί των αναπήρων εργαζομένων.

Κατά το άρθρο 3, η οδηγία εφαρμόζεται στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των ακολούθων κινδύνων: ασθενείας, αναπηρίας, γήρατος, εργατικού ατυχήματος και επαγγελματικής ασθενείας, ανεργίας.

Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας,

«η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση και ιδιαίτερα όσον αφορά (...) τον υπολογι-

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

σμό των παροχών, συμπεριλαμβανομένων των προσαυξήσεων λόγω συζύγου και προστατευομένου προσώπου και τις προϋποθέσεις διαρκείας και διατηρήσεως του δικαιώματος των παροχών».

2. Στις Κάτω Χώρες, με τον Algemene Ouderdomswet (νόμο περί γενικής ρυθμίσεως συντάξεων γήρατος, στο εξής: AOW), ο οποίος άρχισε να ισχύει την 1η Ιανουαρίου 1957, θεσπίστηκε υπέρ των κατοίκων και των μη κατοίκων ημεδαπής που υπόκεινται στον φόρο εισοδήματος λόγω έμμισθης δραστηριότητας που ασκείται στη χώρα μια γενική ρύθμιση συντάξεως γήρατος κατά την οποία τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα αποκτούνται βάσει των περιόδων ασφαλίσεως που έχουν συμπληρωθεί. Υφίσταται πλήρης σύνταξη εφόσον έχει συμπληρωθεί ασφαλιστική περίοδος 50 ετών μεταξύ της συμπληρώσεως του δεκάτου πέμπτου έτους και του 65 έτους του ενδιαφερομένου.

Δυνάμει του AOW, όπως ίσχυε μέχρι την 1η Απριλίου 1985, η έγγαμη γυναίκα δεν είχε αυτοτελές δικαίωμα συντάξεως γήρατος. Αντιθέτως, ο έγγαμος άνδρας που συμπλήρωνε την ηλικία των 65 ετών είχε δικαίωμα συντάξεως ως έγγαμο πρόσωπο βάσει των περιόδων ασφαλίσεως που είχαν συμπληρωθεί από αυτόν και τη σύζυγό του. Η σύνταξη των αγάμων ανερχόταν στο 70 % της πλήρους συντάξεως των εγγάμων προσώπων. Η σύνταξη του έγγαμου άνδρα υπολογιζόταν με μείωση της πλήρους συντάξεως κατά 1 % ανά ημερολογιακό έτος κατά το οποίο ο ένας από τους συζύγους δεν ήταν ασφαλισμένος. Για τους αγάμους η μείωση αυτή ανερχόταν σε 2 %.

Ο AOW υπέστη από την 1η Απριλίου 1985 σημαντικές τροποποιήσεις που αποσκοπούσαν ειδικότερα στην εφαρμογή της αρχής της ισότητας μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών, όπως προβλέπεται στην οδηγία 79/7. Από την ημερομηνία αυτή, όταν ο έγγαμος άνδρας και η έγγαμη γυναίκα συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους, τα δικαιώματά τους συντάξεως καθορίζονται ατομικώς: έκτοτε, κάθε έγγαμος δικαιούται, από το χρονικό σημείο της συμπληρώσεως του 65ου έτους της ηλικίας του, συντάξεως γήρατος η οποία, αν το εν λόγω πρόσωπο έχει συμπληρώσει πλήρη περίοδο ασφαλίσεως 50 ετών, ισούται προς το 50 % του ισχύοντος καθαρού κατωτάτου μισθού. Ως προς τον έγγαμο δικαιούχο συντάξεως του οποίου ο συντηρούμενος σύζυγος δεν έχει συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας, υφίσταται δικαίωμα προσαυξήσεως το ύψος της οποίας μειώνεται κατά 2 % ανά ημερολογιακό έτος κατά το οποίο ο σύζυγος του εν λόγω δικαιούχου δεν ήταν ασφαλισμένος βάσει του AOW. Κατόπιν αιτήσεως του συζύγου μπορεί να αποφασισθεί ότι καταβάλλεται απ' ευθείας σ' αυτόν η προσαύξηση που χορηγείται στον δικαιούχο της συντάξεως.

Από την 1η Απριλίου 1988 η ελάχιστη σύνταξη εγγάμου του οποίου ο σύζυγος δεν έχει ακόμη συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας ισούται προς τη σύνταξη αγάμου, δηλαδή 70 % του καθαρού κατωτάτου μισθού, η δε μέγιστη προσαύξηση που μπορεί να λάβει για τον συντηρούμενο σύζυγο που δεν έχει συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας ισούται προς 30 % του καθαρού κατωτάτου μισθού, δηλαδή ποσό ίσο προς τη διαφορά μεταξύ του ποσού των μεγίστων συντάξεων των συζύγων που, και οι δύο, δικαιούνται συντάξεως και της μεγίστης συντάξεως την οποία μπορεί να αξιώσει ο άγαμος.

Μέχρι την 1η Απριλίου 1988, οι προσαυξήσεις χορηγούνταν ανεξαρτήτως ενδεχομένου εισοδήματος του συζύγου του εγγάμου δικαιούχου συντάξεως. Από την 1η Απριλίου 1988, η χορήγηση και το ύψος της προσαυξήσεως εξαρτώνται από το εισόδημα

του συζύγου, εκτός αν ο δικαιούχος της συντάξεως ελάμβανε ήδη σύνταξη βάσει του AOW την 1η Απριλίου 1985 ή αν ο σύζυγος ήταν 60 ή και πλέον ετών την 1η Απριλίου 1988: αν ο σύζυγος διαθέτει εισοδήματα που προέρχονται από την άσκηση επαγγελματικής έμμισθης ή ανεξάρτητης δραστηριότητας ή που συνδέονται με μια τέτοια δραστηριότητα, τα εισοδήματα αυτά αφαιρούνται, κατ' αρχήν, από την προσαύξηση, εξαιρουμένου πάντως του μέρους των εισοδημάτων αυτών που δεν υπερβαίνει το 15 % του ακαθάριστου κατωτάτου μισθού και ενός τρίτου του μέρους που υπερβαίνει αυτόν τον κατώτατο μισθό.

3. Στον Jan Molenbroek, τον προσφεύγοντα της κύριας δίκης, χορηγήθηκε, από την 1η Μαΐου 1990, κατά το χρονικό σημείο που συμπλήρωσε το 65ο έτος της ηλικίας του, πλήρης σύνταξη εγγάμου βάσει του AOW, ίση προς το 70 % του καθαρού κατωτάτου μισθού. Η σύζυγός του, που είναι νεότερη, εξακολουθούσε να λαμβάνει επίδομα λόγω ανικανότητας προς εργασία. Το Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank te Amstelveen, το καθού της κύριας δίκης (στο εξής: SVB), αφαίρεσε επομένως το εισόδημα αυτό, εντός των επιτρεπομένων ορίων, από την προσαύξηση την οποία εδικαιούτο ο Molenbroek βάσει του AOW, οπότε αυτή τελικά δεν ανερχόταν σε πλέον του 27,70 % της προβλεπόμενης μέγιστης προσαυξήσεως.

4. Ο Molenbroek άσκησε ενώπιον του Raad van Beroep te Amsterdam προσφυγή κατά της αποφάσεως του SVB σχετικά με την προσαύξηση, προβάλλοντας ιδίως ότι η προϋπόθεση βάσει της οποίας μπορεί να ζητηθεί μέγιστη προσαύξηση συνιστά έμμεση διάκριση λόγω φύλου που δεν δικαιολογείται πλήρως, επειδή κατά κύριο λόγο οι άνδρες πληρούν αυτήν την προϋπόθεση η οποία, ενδεχομένως, αντιβαίνει προς το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7.

5. Κρίνοντας ότι η διαφορά θέτει ζητήματα ερμηνείας της διατάξεως αυτής το Raad van Beroep te Amsterdam αποφάσισε, με διάταξη της 24ης Ιουλίου 1991, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, να αναστείλει τη διαδικασία, μέχρις ότου το Δικαστήριο εκδώσει προδικαστική απόφαση επί των ακολούθων ερωτημάτων:

«1) Έχει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, την έννοια ότι η διάταξη αυτή αντιτίθεται σε εθνική νομοθετική ρύθμιση περί ασφαλίσεως γήρατος η οποία — χωρίς διάκριση φύλου — εξαρτά τη χορήγηση και το ύψος προσαυξήσεως στον δικαιούχο συντάξεως λόγω του συζύγου του που δεν έχει συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας του αποκλειστικά από το αν ο νεότερος σύζυγος έχει εισοδήματα από ή σε σχέση με εργασία, όταν η ρύθμιση αυτή έχει ως συνέπεια ότι λαμβάνεται υπόψη για τη χορήγηση προσαυξήσεως σημαντικά μεγαλύτερος αριθμός ανδρών απ' ό,τι γυναικών;

2) α) Έχει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, την έννοια ότι η διάταξη αυτή αντιτίθεται στην εφαρμογή της αναφερόμενης στο ερώτημα 1 διατάξεως της εθνικής νομοθετικής ρυθμίσεως, η οποία έχει ως σκοπό τη διασφάλιση ελαχίστου ορίου συντηρήσεως σε δικαιούχους συντάξεως οι οποίοι επιβαρύνονται με τη συντήρηση νεότερου συζύγου, η οποία όμως συγχρόνως συνεπάγεται τη χορήγηση προσαυξήσεως λόγω του νεότερου συζύγου, ο

οποίος έχει χαμηλό ή και καθόλου εισόδημα από εργασία, όταν ο δικαιούχος συντάξεως έχει, παράλληλα με το επίδομά του βάσει του AOW, ίδια έσοδα από ή σε σχέση με εργασία, όπως συμπληρωματική σύνταξη από ταμείο συγκεκριμένου κλάδου ή εισόδημα από περιουσία, οπότε στις περιπτώσεις αυτές δεν συντρέχει κατ' αρχήν περίπτωση διασφαλίσεως του κοινωνικώς ελαχίστου ορίου συντηρήσεως.

β) Μπορεί η εφαρμογή της εθνικής νομοθετικής διατάξεως που αναφέρεται στο ερώτημα 1 και η οποία έχει ως συνέπεια ότι ένας πολύ μεγαλύτερος αριθμός ανδρών απ' ό,τι γυναικών λαμβάνει προσαύξηση λόγω του νεότερου συζύγου να δικαιολογηθεί στο πλαίσιο της οδηγίας 79/7 λόγω του χαρακτήρα του AOW ως προβλέψεως κατώτατης παροχής, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η προσαύξηση μπορεί να επεκτείνεται και σε καταστάσεις στις οποίες δεν είναι αναγκαία για τη διασφάλιση επαρκούς ελαχίστου ορίου συντηρήσεως ως προς τον δικαιούχο συντάξεως και τον νεότερο σύζυγο;

3) Συνεπάγεται παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 σε περιπτώσεις όπως η υπό κρίση το ότι δικαιούχοι συντάξεως των οποίων ο σύζυγος είναι κάτω των 65 ετών μπορούν να προβάλλουν αξίωση σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από ενδεχόμενα εισοδήματα του νεότερου συζύγου από ή σε σχέση με εργασία, για (πλήρη) προσαύξηση;»

6. Στη διάταξή του περί παραπομπής το Raad van Beroep τονίζει κατ' αρχάς ότι από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 13ης Μαΐου 1986, 170/84 (Συλλογή 1986, σ. 1607), της 11ης Ιουνίου 1987, 30/85, Teuling (Συλλογή 1987, σ. 2497), της 13ης Ιουλίου 1989, 171/88, Rinner-Kühn (Συλλογή 1989, σ. 2743), και 13ης Δεκεμβρίου 1989, C-102/88, Ruzius-Wilbrink (Συλλογή 1989, σ. 4311), προκύπτει ότι μια διάταξη που έχει καθεαυτή ουδέτερη διατύπωση από απόψεως φύλου δημιουργεί τεκμήριο (έμμεσης) δυσμενούς διακρίσεως αν θέτει σε δυσμενή μοίρα κυρίως τα πρόσωπα συγκεκριμένου φύλου. Κατά την ίδια νομολογία, το τεκμήριο αυτό μπορεί να ανατραπεί, όταν το οικείο κράτος μέλος αποδεικνύει ότι η εν λόγω διάταξη δικαιολογείται για λόγους που αποκλείουν κάθε διάκριση λόγω φύλου, πράγμα που συμβαίνει, όταν ο σκοπός της συγκεκριμένης διατάξεως θεωρείται αναγκαίος στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής αυτού του κράτους μέλους και όταν το μέσο που επιλέχθηκε για τον σκοπό αυτό είναι κατάλληλο και αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

Το Raad van Beroep εκθέτει στη συνέχεια ότι συμμερίζεται την άποψη των διαδίκων της κύριας δίκης ότι οι σχετικές διατάξεις του AOW, οι οποίες εξαρτούν το δικαίωμα προσαυξήσεως και το ύψος της από το εισόδημα του συζύγου του δικαιούχου της συντάξεως, δημιουργούν τεκμήριο έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως, δεδομένου ότι τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις διατάξεις αυτές συγκεντρώνουν κυρίως οι άνδρες, οπότε οι προσαυξήσεις χορηγούνται συχνότερα στους δικαιούχους συντάξεως αρσενικού φύλου παρά θηλυκού. Το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι από τις προπαρασκευαστικές εργασίες σχετικά με τους νόμους του 1985 και 1988, περί τροπο-

ποιήσεως του AOW, μπορεί να συναχθεί ότι το σύστημα προσαυξήσεων έχει ως σκοπό τη διασφάλιση του ελαχίστου ορίου συντηρήσεως στα πρόσωπα που έχουν συντηρούμενο σύζυγο και ότι ο σκοπός αυτός μπορεί να θεωρηθεί ως αναγκαίος στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής των Κάτω Χωρών. Ως προς το ζήτημα αν το σύστημα των προσαυξήσεων είναι κατάλληλο και αναγκαίο για τη διασφάλιση στον δικαιούχο συντάξεως ενός ελαχίστου ορίου συντηρήσεως υπογραμμίζει ότι το δικαίωμα για την προσαύξηση καθώς και το ύψος της καθορίζονται με γνώμονα όχι το εισόδημα του ίδιου του δικαιούχου της συντάξεως, αλλά μόνο το εισόδημα του συζύγου του, οπότε χορηγείται προσαύξηση στον δικαιούχο συντάξεως που είχε υψηλό ατομικό εισόδημα, μάλιστα δε πολύ υψηλό, ενώ ο σύζυγός του δεν έχει εισοδήματα ή έχει χαμηλό μόνο εισόδημα.

Το Raad van Beroep διευκρινίζει επίσης ότι οι διάδικοι της κυρίας δίκης συμφωνούν ως προς το ότι η παροχή που χορηγείται βάσει του AOW έχει τον χαρακτήρα βασικής παροχής, ο δε νομοθέτης θέλησε να διατηρηθεί ο χαρακτήρας αυτός. Διερωτάται, πάντως, αν, ενόψει του σκοπού που επιδιώκεται με το σύστημα των προσαυξήσεων και του γεγονότος ότι οι προσαυξήσεις αυτές εξαρτώνται από το εισόδημα του συζύγου και δεν αποτελούν, επομένως, βασικές παροχές σε σχέση με το εισόδημα αυτό, δεν είναι δυνατό να υποστηριχθεί ότι το σύστημα προσαυξήσεων έχει καταστεί ένα αυτοτελές σύστημα εν σχέσει με τη βασική παροχή που χορηγείται βάσει του AOW.

7. Η διάταξη του Raad van Beroep te Amsterdam πρωτοκολλήθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 10 Σεπτεμβρίου 1991.

8. Σύμφωνα με το άρθρο 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού (ΕΟΚ) του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις, στις 6 Ιανουαρίου 1992, ο Jan Molenbroek, προσφεύγων της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενος από τον L. Andringa, δικηγόρο Άμστερνταμ, το Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank te Amstelveen, καθού της κυρίας δίκης, εκπροσωπούμενο από τους E. H. Pijnacker Hordijk, δικηγόρο Άμστερνταμ, και G. R. J. de Groot, δικηγόρο Χάγης, η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον T. P. Hofstee, αναπληρωτή γενικό γραμματέα του Υπουργείου Εξωτερικών, και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την K. Banks και τον B. M. P. Smulders, μέλη της νομικής της υπηρεσίας.

9. Το Δικαστήριο, κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων.

10. Το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 95, παράγραφοι 1 και 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ανέθεσε, με απόφαση της 13ης Μαΐου 1992, την εκδίκαση της υποθέσεως στο δεύτερο τμήμα.

II — Γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν τα μέρη

A — *Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος*

1. Ο *Molenbroek* τονίζει προκαταρκτικώς ότι μόνο οι άνδρες κατ' αρχήν λαμβάνουν προσαύξηση βάσει του AOW. Πράγματι, ο έγγαμος άνδρας είναι κατά γενικό κανόνα μεγαλύτερος στην ηλικία από τη σύζυγό του και, εξάλλου, μόνο ένα ασήμαντο ποσοστό της κατηγορίας των κάτω των 65 ετών συζύγων, των οποίων οι άνδρες λαμβάνουν σύνταξη βάσει του AOW, ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα. Δεδομένου ότι η πλειονότητα των εγγάμων γυναικών που περιλαμβάνονται στην κατηγορία αυτή δεν έχουν επομένως εισόδημα ή έχουν ελάχιστο

εισόδημα, ο έγγαμος άνδρας που δικαιούται συντάξεως λαμβάνει γενικώς προσαύξηση. Επιπλέον, οι εν λόγω γυναίκες που ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα εργάζονται συνήθως με μειωμένο ωράριο και συνεπεία του γεγονότος αυτού παραγματοποιούν χαμηλότερα εισοδήματα. Επομένως, η χορήγηση προσαυξήσεως που αποτελεί συνάρτηση του εισοδήματος του συζύγου αποτελεί συχνά εμπόδιο στην εργασία των εγγάμων γυναικών, οι οποίες συχνά δεν έχουν λόγο για να συνεχίζουν να εργάζονται. Ακόμη και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η έγγαμη γυναίκα είναι μεγαλύτερη στην ηλικία από τον σύζυγό της, σπάνια θα λαμβάνεται υπόψη για τη χορήγηση προσαυξήσεως, δεδομένου ότι ο σύζυγος θα διαθέτει τότε στις περισσότερες των περιπτώσεων εισοδήματα που προέρχονται από επαγγελματική δραστηριότητα.

Ο Molenbroek ισχυρίζεται στη συνέχεια ότι η χορήγηση προσαυξήσεως και το ύψος της εξαρτώνται αποκλειστικά από τα εισοδήματα που πραγματοποιεί ο μικρότερος στην ηλικία σύζυγος από επαγγελματική δραστηριότητα ή σε συνάρτηση με μια τέτοια δραστηριότητα έχει πράγματι ως συνέπεια ότι ένας πολύ μεγαλύτερος αριθμός ανδρών παρά γυναικών λαμβάνεται υπόψη για τη χορήγηση της προσαυξήσεως αυτής. Πράγματι, αν κατά τη χορήγηση προσαυξήσεως και κατά τον υπολογισμό του ύψους της λαμβάνονταν υπόψη τα συμπληρωματικά έσοδα του δικαιούχου της συντάξεως, οι άνδρες δεν θα δικαιούνταν, συχνότατα, προσαυξήσεως ή, εν πάση περιπτώσει, το δικαίωμά τους αυτό θα ήταν περιορισμένο. Ακόμη και αν, σε μια τέτοια περίπτωση, ο αριθμός των ανδρών που συνεχίζουν να λαμβάνονται υπόψη για τη χορήγηση προσαυξήσεως εξακολουθούσε να υπερβαίνει σαφώς τον αριθμό των γυναικών που λαμβάνουν μια τέτοια προσαύξηση, μόνο αυτοί για τους οποίους η προσαύξηση αυτή θα ήταν αναγκαία για να διασφαλισθεί το ελάχιστο όριο διαβιώσεως θα την ελάμβαναν.

Επομένως, ο Molenbroek θεωρεί ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 αντιτίθεται σε σύστημα προσαυξήσεων που δεν λαμβάνει υπόψη τα εισοδήματα του δικαιούχου της συντάξεως και εξαρτάται αποκλειστικά από τα ατομικά εισοδήματα του συζύγου.

2. Το *SVB* θεωρεί ότι το αιτούν δικαστήριο με το πρώτο του προδικαστικό ερώτημα ερωτά αν μια εθνική ρύθμιση, όπως αυτή για την οποία πρόκειται στη διαφορά της κύριας δίκης, μπορεί να συμβιβάζεται με το άρθρο 4, της οδηγίας 79/7 για τον λόγο και μόνο ότι στην πράξη ένας σημαντικά μεγαλύτερος αριθμός ανδρών παρά γυναικών μπορεί να λάβει την προσαύξηση που προβλέπει η εν λόγω ρύθμιση. Κατά το SVB, αρκεί εν προκειμένω να διαπιστωθεί ότι από τη νομολογία που παραθέτει το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι το γεγονός και μόνο ότι ένας σημαντικά μεγαλύτερος αριθμός ανδρών παρά γυναικών μπορεί να λάβει συγκεκριμένη παροχή κοινωνικής ασφαλίσεως ουδόλως επηρεάζει τη λύση του ζητήματος αν υφίσταται απαγορευόμενη από το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 δυσμενής διάκριση, αλλά δημιουργεί απλώς τεκμήριο δυσμενούς διακρίσεως το οποίο συνεπάγεται μόνο αντιστροφή του βάρους της αποδείξεως, υπό την έννοια ότι, ενόψει μιας τέτοιας καταστάσεως, εναπόκειται στο κράτος μέλος να αποδείξει ότι δεν υφίσταται απαγορευόμενη δυσμενής διάκριση λόγω φύλου. Για τον λόγο αυτό και μόνο θα πρέπει επομένως ήδη να δοθεί αρνητική απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα.

Το SVB προσθέτει πάντως, ότι εν προκειμένω η κατάσταση αυτή οφείλεται, πρώτον, στο γεγονός και μόνο ότι, σε ένα ζευγάρι, ο άνδρας είναι γενικώς μεγαλύτερος στην ηλικία από τη σύζυγό του κατά μερικά χρόνια και, δεύτερον, στο γεγονός ότι ακόμη και όταν η σύζυγος είναι αυτή που συμπληρώνει πρώτη την ηλικία που παρέχει

δικαίωμα συντάξεως, ο σύζυγός της διαθέτει πολύ πιο συχνά απ' ό,τι στην αντίθετη περίπτωση δικά του εισοδήματα από εργασία τα οποία δεν καθιστούν αναγκαία τη χορήγηση προσαυξήσεως. Όμως, ακόμη κι αν κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, ιδίως δε την απόφαση της 7ης Μαΐου 1991, C-229/89, Επιτροπή κατά Βελγίου (Συλλογή 1991, σ. I-2205, σκέψεις 17 και 18), η δεύτερη διευκρίνιση δεν αρκεί αφεαυτής για να ανατραπεί το τεκμήριο υπάρξεως απαγορευόμενης δυσμενούς διακρίσεως, δεν συμβαίνει το ίδιο και ως προς την πρώτη διευκρίνιση. Πράγματι, κατά το SVB, το γεγονός ότι, σε ένα ζευγάρι, ο άνδρας είναι γενικώς κατά μερικά έτη μεγαλύτερος στην ηλικία από τη σύζυγό του δεν έχει καμία σχέση με την κατάσταση της αγοράς εργασίας ή με άλλες καταστάσεις κοινωνικής φύσεως και, επομένως, δεν δικαιολογεί την αποδοχή τεκμηρίου κατά το οποίο μια ρύθμιση που προβλέπει ειδικά πλεονεκτήματα για τους έγγαμους που έχουν μικρότερο στην ηλικία σύζυγο θα μπορούσε να συνιστά για τον λόγο αυτό δυσμενή διάκριση λόγω φύλου που απαγορεύεται από το κοινοτικό δίκαιο.

Αυτό είναι κατά μείζονα λόγο αληθές, καθόσον, σε μια περίπτωση όπως η εν προκειμένω, μπορεί να τεθεί το ερώτημα ποια είναι η κατηγορία των προσώπων που πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι η κατηγορία στην οποία χορηγούνται προσαυξήσεις. Ακόμη και αν, από τυπική άποψη, αυτός που μπορεί να προβάλει δικαίωμα προσαυξήσεως είναι ο δικαιούχος της συντάξεως, η προσαύξηση θα προορίζεται κατ' ουσίαν για τον μικρότερο στην ηλικία σύζυγο και θα προηγείται χρονικώς της συντάξεως που θα λάβει ο ίδιος αργότερα. Εξάλλου, αν ο μικρότερος στην ηλικία σύζυγος εκφράσει την επιθυμία, η προσαύξηση θα του καταβληθεί απ' ευθείας. Όμως, ο σύζυγος αυτός θα είναι εν προκειμένω γενικώς θηλυκού φύλου. Επιπλέον, δεδομένου ότι με την προσαύξηση επιδιώκεται να διασφαλισθεί ότι το γενικό εισόδημα του ζεύγους είναι τουλάχιστον ίσο προς το ποσό των παροχών που μπορούν να αξιώσουν από κοινού οι σύζυγοι, όταν έχουν και οι δύο συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας τους, δεν είναι δυνατό να υποστηριχθεί ότι αποσκοπεί στη χορήγηση πλεονεκτήματος στον μεγαλύτερο στην ηλικία σύζυγο. Τέλος, η προσαύξηση δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τα εισοδήματα του μικρότερου στην ηλικία συζύγου, αλλά επίσης και από την εξέλιξη της ασφαλιστικής τους καταστάσεως, δεδομένου ότι το ύψος της προσαυξήσεως μειώνεται ανάλογα με τα έτη κατά τα οποία ο εν λόγω σύζυγος δεν ήταν ασφαλισμένος. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτή η ύπαρξη τεκμηρίου δυσμενούς διακρίσεως λόγω φύλου, μάλιστα δε δυσμενούς μεταχειρίσεως της έγγαμης γυναίκας, οπότε στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί αρνητική απάντηση.

3. Η *Ολλανδική Κυβέρνηση* θεωρεί επίσης ότι το γεγονός και μόνο ότι ένας μεγαλύτερος αριθμός ανδρών παρά γυναικών λαμβάνεται υπόψη για τη χορήγηση προσαυξήσεως δεν αρκεί για να καταστήσει την οικεία ρύθμιση ασυμβίβαστη προς την οδηγία 79/7. Αν θεωρηθεί ότι υφίσταται μια τέτοια κατάσταση, αυτή θα οφείλεται σε δύο παράγοντες, δηλαδή στο γεγονός ότι περισσότεροι άνδρες παρά γυναίκες είναι παντρεμένοι με νεότερο σύζυγο και στο γεγονός ότι περισσότεροι άνδρες παρά γυναίκες μεταξύ 60 και 65 ετών ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα. Στις Κάτω Χώρες, μεταξύ όλων των δικαιούχων συντάξεως των οποίων ο σύζυγος είναι κάτω των 65 ετών, 87 % είναι άνδρες και 13 % οι γυναίκες. Η εξαιρετικά αντιπροσωπευτική παρουσία των ανδρών σ' αυτή την κατηγορία δικαιούχων συντάξεως είναι απλώς η συνέπεια του αντικειμενικού γεγονότος της διαφοράς ηλικίας μεταξύ ανδρών και γυναικών εντός του γάμου, δεδομένου ότι ο άνδρας είναι συχνά ο μεγαλύτερος στην ηλικία σύντροφος, και δεν μπορεί επομένως να συνεπάγεται το ασυμβίβαστο της ολλανδικής ρυθμίσεως με την οδηγία 79/7.

Επιπλέον, στις Κάτω Χώρες, στην κατηγορία της ηλικίας των 60 έως 65 ετών, 27 % του συνόλου των ανδρών συμμετέχουν στον επαγγελματικό βίο, ενώ για τις γυναίκες που βρίσκονται στην ίδια κατηγορία ηλικίας το ποσοστό αυτό είναι μόνο 10 %. Από αυτό προκύπτει ότι τα εισοδήματα από εργασία των ανδρών μπορούν πολύ συχνότερα απ' ό,τι των γυναικών να αποτελούν την αιτία της μειώσεως της προσαυξήσεως που χορηγείται επιπλέον της συντάξεως του μεγαλύτερου σε ηλικία συζύγου.

Επιπλέον, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ο AOW κάνει διάκριση μεταξύ του δικαιούχου συντάξεως και του οφελούμενου από την προσαύξηση, η οποία μπορεί να καταβληθεί απ' ευθείας στον σύζυγο. Το γεγονός ότι η προσαύξηση αποσκοπεί πρωτίστως στη διασφάλιση στον σύζυγο του δικαιούχου συντάξεως ενός κατώτατου κοινωνικού εισοδήματος καθιστά σαφές εξάλλου ότι δεν λαμβάνονται υπόψη τα εισοδήματα του δικαιούχου συντάξεως αλλά τα εισοδήματα του συζύγου του.

Τέλος, η περίπτωση που αναφέρεται στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα θα είχε σημασία μόνο αν, στην κατηγορία των ανδρών που δικαιούνται συντάξεως και των οποίων η σύζυγος είναι άνω των 65 ετών, λαμβανόταν υπόψη για προσαύξηση ένα σημαντικότερο ποσοστό απ' ό,τι στην κατηγορία των γυναικών που δικαιούνται συντάξεως και των οποίων ο σύζυγος είναι κάτω των 65 ετών.

Κατά την Επιτροπή, πρόκειται επομένως για πληθώρα αντικειμενικών στοιχείων που μπορούν να δικαιολογούν τις διαφορετικές συνέπειες, από πρακτική άποψη, της εφαρμογής ως προς τους άνδρες και τις γυναίκες της ολλανδικής ρυθμίσεως περί προσαυξήσεων, ώστε να μη μπορεί άνευ ετέρου να συναχθεί ότι η ρύθμιση αυτή συνεπάγεται δυσμενείς διακρίσεις.

4. Κατά την *Επιτροπή* από την προαναφερθείσα νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι δεν υφίσταται δυσμενής διάκριση κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7, αν βάσει αντικειμενικών παραγόντων καθίσταται σαφές ότι ένας σημαντικά μεγαλύτερος αριθμός ανδρών παρά γυναικών απολαύουν πλεονεκτήματος που χορηγείται από την εθνική νομοθεσία. Όμως, ο AOW δεν προβαίνει σε καμία ρητή διάκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών, όσον αφορά τη χορήγηση της προσαυξήσεως, η δε διαφορά που διαπιστώνεται μεταξύ ανδρών και γυναικών δικαιούχων αποτελεί απλώς τη συνέπεια, αφενός μεν, του γεγονότος ότι στις Κάτω Χώρες ο μεγαλύτερος στην ηλικία σύζυγος είναι γενικά ο άνδρας, αφετέρου δε, του γεγονότος ότι το εισόδημα που προέρχεται από την εργασία της γυναίκας είναι γενικώς χαμηλότερο από του συζύγου της.

Β — *Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος (σκέλη α και β)*

1. Κατά τον *Molenbroek*, από την προαναφερθείσα απόφαση της 11ης Ιουνίου 1987, Teuling, προκύπτει ότι υφίσταται τεκμήριο δυσμενούς διακρίσεως κατά την έννοια του άρθρου 4, της οδηγίας 79/7, όταν ένα σύστημα παροχών προβλέπει προσαυξήσεις λόγω συντηρουμένων προσώπων της οικογένειας και προκύπτει ότι αυτές αποβαίνουν προς όφελος ενός σαφώς χαμηλότερου ποσοστού γυναικών παρά ανδρών. Μια τέτοια ανισότητα μεταχειρίσεως δεν μπορεί να δικαιολογείται παρά μόνο αν αποδεικνύεται ότι οι προσαυξήσεις αντιστοιχούν στα αυξημένα βάρη που υφίστανται οι δικαιούχοι με σύζυγο και τέκνα σε σχέση με τα πρόσωπα που ζουν μόνα τους και ότι μπορούν να

διασφαλίσουν στην κατηγορία των εν λόγω δικαιούχων ένα αποδεκτό κατώτατο όριο συντηρήσεως καθώς και ότι είναι αναγκαίες προς τον σκοπό αυτό. Εν προκειμένω, θα πρέπει να τίθενται ιδιαίτερα αυστηρές προϋποθέσεις ως προς το βάρος της σχετικής αποδείξεως, επειδή η έμμεση δυσμενής διάκριση, όπως αυτή που επήλθε συνεπεία του AOW από την 1η Απριλίου 1988, επέφερε μεταβολή του προηγούμενου συστήματος των προσαυξήσεων το οποίο αγνοούσε οποιοδήποτε κριτήριο σε σχέση με τα εισοδήματα και για τον λόγο αυτό ανταποκρινόταν περισσότερο στην αρχή της ισότητας μεταχειρίσεως ή εν πάση περιπτώσει ήταν λιγότερο ασυμβίβαστο προς την αρχή αυτή.

Επιπλέον, από την προαναφερθείσα απόφαση της 13ης Μαΐου 1986, Bilka, προκύπτει ότι πρέπει να υφίσταται εύλογη σχέση μεταξύ του επιλεγόμενου μέσου και του επιδιωκόμενου σκοπού και ότι η έμμεση δυσμενής διάκριση δεν μπορεί να υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού της ρυθμίσεως, πράγμα που συμβαίνει μόνο όταν ο επιδιωκόμενος σκοπός δεν μπορεί να επιτευχθεί με λιγότερο δραστικά μέσα.

Όμως, κατά τον Molenbroek, η χορηγούμενη βάσει του AOW προσαύξηση δεν είναι πράγματι αναγκαία για τη διασφάλιση ενός ελαχίστου ορίου συντηρήσεως, δεδομένου ότι δεν λαμβάνονται υπόψη ούτε τα πραγματοποιούμενα εισοδήματα από τον δικαιούχο συντάξεως ούτε τα άλλα εισοδήματα του συζύγου εκτός από αυτά που προέρχονται από επαγγελματική δραστηριότητα ή συνδέονται με μια τέτοια δραστηριότητα. Εξάλλου, η προσαύξηση δεν είναι πάντοτε η ενδεδειγμένη για τη διασφάλιση ενός ελάχιστου ορίου συντηρήσεως, δεδομένου ότι, στην περίπτωση ανεπαρκών περιόδων ασφαλίσεως, ο δικαιούχος της συντάξεως δεν λαμβάνει πλήρη ούτε τη σύνταξη ούτε την προσαύξηση.

Ο Molenbroek βάλλει επίσης κατά του ότι η εν λόγω ανισότητα μεταχειρίσεως μπορεί να δικαιολογείται από τη σκέψη ότι η παρεχόμενη βάσει του AOW παροχή έχει τον χαρακτήρα κατώτατης παροχής σε σχέση με τις συμπληρωματικές παροχές συντάξεως. Πράγματι, ο σκοπός που συνίσταται στη διαφύλαξη αυτού του χαρακτήρα μέσω της μη λήψεως υπόψη των εισοδημάτων του δικαιούχου της συντάξεως συνιστά απλώς παρεπόμενο σκοπό, που ουδέποτε θα μπορούσε να αποτελέσει επαρκή λόγο για να ανατραπεί το τεκμήριο έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως. Εξάλλου, ο ισχυρισμός ότι οι δικαιούχοι συντάξεως δεν αποκομίζουν άμεσο όφελος από τη χορήγηση της προσαυξήσεως, δεδομένου ότι ελλείψει μιας τέτοιας προσαυξήσεως θα αυξανόταν η συμπληρωματική τους σύνταξη, ισοδυναμεί με ομολογία ότι στην παρούσα περίπτωση δεν πρόκειται για ένα αναγκαίο μέσο.

2. Το *SVB* διευκρινίζει κατ' αρχάς ότι, εν όψει των παρατηρήσεων στις οποίες προέβη στο πλαίσιο της εξετάσεως του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, παρέλκει η απάντηση στο δεύτερο.

Επικουρικώς, θεωρεί ότι η ρύθμιση περί προσαυξήσεως που θεσπίστηκε με τον AOW δικαιολογείται από λόγους που αποκλείουν κάθε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, κατά την προαναφερθείσα νομολογία του Δικαστηρίου, υπό την έννοια ότι η ρύθμιση αυτή αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής πολιτικής των Κάτω Χωρών και συνιστά κατάλληλο και αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκομένου σκοπού. Ο AOW αποσκοπεί στην παροχή μιας βασικής ασφάλειας που να εγγυάται εισόδημα ίσο προς το κατώτατο κοινωνικό εισόδημα, ο δε μηχανισμός της προσαυξήσεως αποτελεί απαραίτητο μέρος της υλοποιήσεως αυτού του σκοπού, δεδομένου ότι, ελλείψει του μηχανισμού αυτού, θα μπορούσαν να υπάρ-

ξουν καταστάσεις στις οποίες το συνολικό εισόδημα ενός ζεύγους, του οποίου μόνο ο ένας από τους συζύγους έχει συμπληρώσει την ηλικία που παρέχει δικαιώματα συντάξεως, ενώ ο άλλος, ο οποίος δεν δικαιούται ακόμη συντάξεως, δεν έχει εισοδήματα από εργασία ή έχει μόνο περιορισμένα εισοδήματα από εργασία, δεν θα επιτύγχανε το κατώτατο κοινωνικό εισόδημα. Η λήψη υπόψη ενδεχομένων εισοδημάτων τα οποία διαθέτει ο δικαιούχος της συντάξεως από άλλες πηγές θα μπορούσε να διακυβεύσει τον χαρακτήρα του AOW ως βασικής ασφαλίσεως και, επιπλέον, θα αποτελούσε πηγή έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως σε βάρος των ανδρών, δεδομένου ότι κυρίως οι συνταξιούχοι αρσενικού φύλου, οι οποίοι διαθέτουν συχνότερα απ' ό,τι οι συνταξιούχοι θηλυκού φύλου άλλα εισοδήματα εκτός από αυτά που προέρχονται από τον AOW, θα υφίσταντο μείωση της προσαυξήσεως που λαμβάνουν υπέρ του συντηρουμένου συζύγου.

Εξάλλου, η μη λήψη υπόψη ενός μέρους των εισοδημάτων από εργασία που πραγματοποιεί μόνο ο σύζυγος συνιστά κατάλληλο και αναγκαίο μέτρο προς αποτροπή του ενδεχομένου σύζυγοι μικρότερης ηλικίας, που διαθέτουν συγκεκριμένα αλλά περιορισμένα ίδια εισοδήματα από εργασία, να μην αποθαρρύνονται πλήρως να συνεχίσουν να εργάζονται, πράγμα που αποτελεί επίσης θεμιτό σκοπό που ένα κράτος μέλος μπορεί να επιδιώκει στο πλαίσιο της κοινωνικής τους πολιτικής.

Τέλος, ο χαρακτήρας του AOW ως βασικής ασφαλίσεως συνεπάγεται ότι οι ασφαλισμένοι μπορούν να λάβουν συμπληρωματικά μέτρα για να προστατευθούν από τις συνέπειες του γήρατος. Όμως, η λήψη υπόψη για τον υπολογισμό της προσαυξήσεως των μη προερχομένων από εργασία εισοδημάτων του συζύγου θα εγκυμονούσε ακριβώς τον κίνδυνο να τον εμποδίσει να λάβει τέτοια συμπληρωματικά μέτρα.

Το SVB τονίζει ακόμη ότι θα ήταν αντιφατικό να χορηγηθεί στον προσφεύγοντα μέγιστη προσαύξηση για τον λόγο ότι δεν ελήφθησαν υπόψη, προκειμένου να καθοριστεί το ύψος της προσαυξήσεως, ούτε τα μη προερχόμενα από εργασία δικά του εισοδήματα ούτε της συζύγου του.

Επομένως, το SVB προτείνει να δοθεί στα σκέλη α και β του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος η ακόλουθη απάντηση:

«Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 έχει την έννοια ότι δεν εμποδίζει την εφαρμογή εθνικής νομοθεσίας στον τομέα της ασφαλίσεως γήρατος που προβλέπει — χωρίς διάκριση λόγω φύλου — τη χορήγηση στον δικαιούχο συντάξεως προσαυξήσεως λόγω του συντηρούμενου συζύγου του που δεν έχει ακόμη συμπληρώσει την ηλικία που παρέχει το δικαίωμα συνταξιοδότήσεως και η οποία, προκειμένου να καθοριστεί το ύψος της προσαυξήσεως αυτής, δεν λαμβάνει υπόψη το αν ο δικαιούχος συντάξεως διαθέτει άλλες πηγές εισοδήματος και/ή αν ο σύζυγος διαθέτει άλλα εισοδήματα μη προερχόμενα από εργασία.»

3. Η *Ολλανδική Κυβέρνηση* θεωρεί ότι το σύστημα προσαυξήσεων που προβλέπεται από τον AOW ανταποκρίνεται σε έναν σκοπό που είναι αναγκαίος για την κοινωνική πολιτική εντός των ορίων του προϋπολογισμού. Οι λεπτομέρειες εφαρμογής του συστήματος είναι εξάλλου κατάλληλες για την επίτευξη αυτού του σκοπού και αναγκαίες προς τούτο.

Το μέτρο που επιλέχθηκε και το οποίο συνίσταται σε προσαύξη σε συνάρτηση με τον έλεγχο των εισοδημάτων καθιστά δυνατό στους συζύγους, από τους οποίους ο ένας δεν έχει ακόμη συμπληρώσει το 65ο έτος της

ηλικίας του, να περάσουν μαζί τα γεράματά τους. Η προσαύξηση καθιστά επίσης δυνατό σε ορισμένα πρόσωπα, καθόσον διάστημα η σύνταξη χορηγείται σε άνδρες και γυναίκες, ως προς τα οποία δεν είναι αυταπόδεικτο ότι ο νεότερος σύζυγος (συχνότερα η γυναίκα) έχει ίδια εισοδήματα να επιτύχουν ένα επίπεδο εισοδημάτων που αντιστοιχεί στο ελάχιστο όριο συντηρήσεως. Επιπλέον, με το να λαμβάνονται υπόψη, για τον καθορισμό της προσαυξήσεως, μόνο τα εισοδήματα που προέρχονται από επαγγελματική δραστηριότητα του νεότερου συζύγου δεν θίγεται η τάση προς αυτοτέλεια των ανδρών και των γυναικών, κατά την οποία κάθε πρόσωπο που δεν έχει ακόμη συμπληρώσει την ηλικία των 65 ετών θεωρείται ότι μπορεί να πραγματοποιεί από επαγγελματική δραστηριότητα επαρκή εισοδήματα για να καλύψει τις ανάγκες του.

Το γεγονός ότι τα εισοδήματα του δικαιούχου συντάξεως δεν λαμβάνονται υπόψη για τον καθορισμό της προσαυξήσεως και ότι, επομένως, το συνολικό εισόδημα του δικαιούχου συντάξεως και του συζύγου του υπερβαίνει σε ορισμένες περιπτώσεις το κατώτατο όριο, λόγω ιδίως της προσαυξήσεως, ουδόλως επηρεάζει την αναγκαιότητα του μέσου που επιλέχθηκε ενόψει του επιδιωκομένου σκοπού. Πράγματι, η σύνταξη, συμπεριλαμβανομένης της προσαυξήσεως που παρέχεται βάσει του AOW, πρέπει να θεωρηθεί ως αναγκαία, ενόψει του χαρακτήρα του AOW ως βασικής ασφαλίσεως, που αποτελεί εγγύηση κατώτατου εισοδήματος, ακόμη και αν επαρκούν οι ίδιοι πόροι, καθόσον χρόνο η παροχή που παρέχεται βάσει του AOW δεν υπερβαίνει το ελάχιστο όριο συντηρήσεως. Στην αλληλουχία αυτή θα πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι στις Κάτω Χώρες η συμπληρωματική σύνταξη γήρατος αντισταθμίζει απλώς την απώλεια εισοδημάτων που υπερβαίνουν το ελάχιστο όριο συντηρήσεως και, επομένως, χωρίς τη διατήρηση της ελάχιστης εγγυήσεως την οποία συνιστά η παροχή που χορηγείται βάσει του AOW θα κλονίζονταν τα θεμέλια του ολλανδικού συστήματος συντάξεων. Κατά συνέπεια, η Ολλανδική Κυβέρνηση προτείνει να δοθεί στο πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι:

«Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 του Συμβουλίου δεν αντιτίθεται στο να προβλέπει μια εθνική νομοθεσία στον τομέα της ασφαλίσεως γήρατος τη χορήγηση, χωρίς διάκριση λόγω φύλου, προσαυξήσεως στους δικαιούχους συντάξεως λόγω του συντηρουμένου συζύγου ο οποίος δεν έχει ακόμη συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως, όταν, για τον καθορισμό του ύψους της προσαυξήσεως, δεν λαμβάνονται υπόψη μεν τα άλλα εισοδήματα του δικαιούχου της συντάξεως, λαμβάνονται όμως υπόψη τα εισοδήματα που πραγματοποιεί ο σύζυγος από επαγγελματική δραστηριότητα ή σε σχέση με μια τέτοια δραστηριότητα.»

4. Η *Επιτροπή* τονίζει κατ' αρχάς ότι προσαύξηση χορηγείται υπέρ του συζύγου του δικαιούχου συντάξεως που παρέχεται βάσει του AOW. Στη συνέχεια τονίζει ότι συνήθως ο δικαιούχος συντάξεως βάσει του AOW λαμβάνει μια συμπληρωματική παροχή. Όμως, λόγω του χαρακτήρα της παροχής ως βασικής παροχής, συμπεριλαμβανομένης της προσαυξήσεως, που χορηγείται βάσει του AOW, μπορεί να θεωρηθεί εύλογο και, επομένως, από απόψεως κοινοτικού δικαίου δικαιολογημένο το να μη λαμβάνεται καθόλου υπόψη, κατά τον καθορισμό του ύψους της, το ποσό των συμπληρωματικών παροχών, όποια και αν είναι η μορφή υπό την οποία παρέχονται.

Κατά συνέπεια, η Επιτροπή θεωρεί ότι το σύστημα προσαυξήσεων, όπως λειτουργεί στο πλαίσιο του AOW, ανταποκρίνεται στις προϋποθέσεις του άρθρου 4, της οδηγίας

79/7, όπως έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο, και ότι ισχύει ιδίως εν προκειμένω η σκέψη 22 της προαναφερθείσας αποφάσεως του Δικαστηρίου της 7ης Μαΐου 1991 κατά την οποία «οι αρχές αυτές και οι σκοποί αυτοί εγγράφονται στο πλαίσιο μιας κοινωνικής πολιτικής η οποία, στην παρούσα κατάσταση του κοινοτικού δικαίου, εμπίπτει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, τα οποία διαθέτουν εύλογο περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά τη φύση των μέτρων κοινωνικής προστασίας και τους συγκεκριμένους τρόπους πραγματοποιήσεώς τους (απόφαση της 12ης Ιουλίου 1984, 184/83, Hofmann, Συλλογή 1984, σ. 3047, σκέψη 27)».

Γ — *Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος*

1. Ο *Molenbroek* υπογραμμίζει ότι από την προαναφερθείσα απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1989, Ruzius-Wilbrink, προκύπτει ότι σε περίπτωση υπάρξεως έμμεσης διακρίσεως η κατηγορία που βρίσκεται σε μειονεκτική θέση λόγω της διακρίσεως αυτής πρέπει να τυγχάνει της ιδίας μεταχειρίσεως και να υπάγεται στο ίδιο καθεστώς με τους άλλους δικαιούχους του επιδόματος· το καθεστώς αυτό εξακολουθεί να αποτελεί, εφόσον η οδηγία δεν έχει εκτελεστεί προσηκόντως, το μόνο νόμιμο σύστημα αναφοράς. Κατά τον Molenbroek, ένα σύστημα στο οποίο η προσαύξηση είναι ανεξάρτητη από τα εισοδήματα όχι μόνο του δικαιούχου της συντάξεως αλλά και από τα εισοδήματα του συζύγου του επιτρέπει καλύτερα την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Πράγματι, κατ' αυτόν τον τρόπο το σύστημα προσαυξήσεων αποτελεί εγγύηση στις περιπτώσεις κατά τις οποίες το εισόδημα είναι κατώτερο από το ελάχιστο όριο συντηρήσεως, δεν θίγει τον χαρακτήρα του AOW ως βασικής παροχής και αποτρέπει στο μέτρο του δυνατού την έμμεση δυσμενή διάκριση. Ο Molenbroek παραδέχεται ότι σ' ένα τέτοιο σύστημα, συνεπεία του γεγονότος ότι δεν λαμβάνονται υπόψη τα εισοδήματα του δικαιούχου της συντάξεως, δεν εξαλείφεται βεβαίως κάθε δυσμενής διάκριση, αλλά η διάκριση αυτή είναι τουλάχιστον λιγότερο κραυγαλέα, εφόσον δεν λαμβάνεται υπόψη ούτε το εισόδημα του συζύγου που έχει μικρότερη ηλικία.

Επιπλέον, σε ένα τέτοιο σύστημα δεν υφίσταται διάκριση σε βάρος των δικαιούχων συντάξεως που έχουν και οι δύο συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας τους ούτε σε βάρος των αγάμων. Πράγματι, σε καμία από αυτές τις κατηγορίες προσώπων η παροχή που χορηγείται βάσει του AOW δεν εξαρτάται από εισοδήματα που πραγματοποιούνται από άλλη πηγή. Κατά συνέπεια, ο Molenbroek προτείνει την επάνοδο στο σύστημα προσαυξήσεων όπως ίσχυε μεταξύ της 1ης Απριλίου 1985 και της 1ης Απριλίου 1988.

2. Το *SVB* τονίζει κατ' αρχάς ότι, ενόψει των απαντήσεων που πρότεινε να δοθούν στο πρώτο και το δεύτερο ερώτημα, το Δικαστήριο δεν χρειάζεται να εξετάσει το τρίτο ερώτημα.

Όσον αφορά την εφαρμογή των αρχών που απορρέουν από την προαναφερθείσα απόφαση Ruzius-Wilbrink, θα πρέπει κατ' αρχάς να τεθεί το ερώτημα ποια κατηγορία πρέπει να θεωρηθεί ως «κατηγορία που βρίσκεται σε μειονεκτική θέση», δεδομένου ότι στην πράξη ωφελούνται από το σύστημα της προσαυξήσεως οι σύζυγοι που έχουν μικρότερη ηλικία και όχι οι δικαιούχοι συντάξεως. Επιπλέον, δεν υφίσταται εν προκειμένω ανισότητα μεταχειρίσεως διαφόρων κατηγοριών δεδομένου ότι το σύστημα της προσαυξήσεως εφαρμόζεται με τον ίδιο τρόπο ως προς όλους τους ασφαλισμένους.

Στη συνέχεια, αν θα έπρεπε να χορηγείται μέγιστη προσαύξηση σε όλους τους δικαιούχους συντάξεως με συντηρούμενο σύζυγο, ανεξάρτητα από τα εισοδήματά του, η προσαύξηση δεν θα είχε πλέον ως αντικείμενο τη διασφάλιση εισοδήματος αντίστοιχου προς το κατώτατο κοινωνικό εισόδημα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο δικαιούχος

συντάξεως επιβαρύνεται με τη συντήρηση νεότερου συζύγου που δεν διαθέτει δικά του εισοδήματα και θα γινόταν έτσι ένα είδος αυτόματης «προμοδοτήσεως» για τη διαβίωση με τον σύζυγο. Μια τέτοια αντίληψη θα είχε τεράστιες συνέπειες από απόψεως προϋπολογισμού και θα κατέληγε εξάλλου σε παράλογα αποτελέσματα και σε ουσιαστική δυσμενή διάκριση. Έτσι, αφενός μεν θα πολλαπλασιάζονταν οι περιπτώσεις κατά τις οποίες θα χορηγούνταν προσαύξηση, ενώ δεν θα υπήρχε καμία ανάγκη να γίνει αυτό, αφετέρου δε ο δικαιούχος συντάξεως που δεν βαρύνεται με τη συντήρηση μικρότερης ηλικίας συζύγου θα ελάμβανε μεγαλύτερη παροχή από τον άγαμο συνταξιούχο.

3. Η *Ολλανδική Κυβέρνηση* θεωρεί ότι, ενόψει των διευκρινίσεων που έδωσε και των απαντήσεων που πρότεινε στο πλαίσιο της εξετάσεως του πρώτου και του δεύτερου ερωτήματος, το Δικαστήριο δεν χρειάζεται να απαντήσει στο τρίτο ερώτημα.

4. Η *Επιτροπή* θεωρεί ότι, ενόψει των απαντήσεων που προτείνει να δοθούν στα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα, το τρίτο ερώτημα είναι άνευ αντικειμένου. Στην περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο δεν θα υιοθετούσε την άποψή της, η Επιτροπή τονίζει ότι αμφιβάλλει αν το αιτούν δικαστήριο θεωρεί πράγματι ότι είναι αναγκαία η απάντηση του Δικαστηρίου στα υποβληθέντα ερωτήματα για να λυθεί η διαφορά της κύριας δίκης. Πράγματι, θα μπορούσε να τεθεί το ερώτημα ποιο είναι το νόμιμο συμφέρον ενός προσφεύγοντος αρσενικού φύλου για να επικαλεστεί μια διάταξη κοινοτικού δικαίου η οποία, κατά την ίδια του την άποψη, αποσκοπεί ακριβώς εν προκειμένω στην προστασία του συμφέροντος της γυναίκας.

Ενόψει του συνόλου των παρατηρήσεων που διατύπωσε, η Επιτροπή προτείνει στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Raad van Beroep ως εξής:

«Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, έχει την έννοια ότι η διάταξη αυτή δεν αντιτίθεται στο να εξαρτά εθνική νομοθεσία περί ασφαλίσεως γήρατος, που έχει τον χαρακτήρα βασικής παροχής, τη χορήγηση προσαυξήσεως, αδιακρίτως φύλου, σε δικαιούχο συντάξεως λόγω του συζύγου που δεν έχει ακόμη συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας του από το ζήτημα και μόνο αν ο εν λόγω μικρότερης ηλικίας σύζυγος έχει εισοδήματα από επαγγελματική δραστηριότητα ή σε σχέση με μια τέτοια δραστηριότητα, ακόμη και αν η νομοθεσία αυτή έχει ως αποτέλεσμα να λαμβάνεται υπόψη πολύ μεγαλύτερος αριθμός ανδρών παρά γυναικών για τη χορήγηση της προσαυξήσεως αυτής.»

F. A. Schockweiler

εισηγητής δικαστής